

виховання дітей; виконання батьками власних “домашніх завдань” і участь у виконанні таких завдань дітьми; участь у роботі батьківського комітету класу або систематичне залучення до різних напрямів діяльності класного керівника (актив батьків) тощо [4, с. 20–21].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отож, освітня система школи повинна бути зорієнтована на забезпечення максимального прояву в діяльності учнів позитивних емоцій (створення позитивного настрою на отримання знань, емоційного підйому в пізнавальній діяльності тощо), створення умов для осмислених дій учнів, заохочення учнівської ініціативи та самостійності. Реалізація виокремлених нами принципів та напрямів співпраці педагога з батьками молодших школярів допоможе досягнути такої мети.

Запропонована стаття не вичерпує всіх проблем порушеної тематики. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в необхідності обґрунтування змісту і форм співпраці школи і сім’ї щодо соціального розвитку учнів, особливостей використання сучасних інноваційних технологій роботи з батьками.

1. Возна З. Формування соціальної компетентності учнів на уроках курсу “Людина і світ” / З. Возна // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – № 42 – 2012. – С. 51–59.
2. Докторович М. О. Формування соціальної компетентності старшого підлітка з неповної сім’ї: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / М. О. Докторович. – К., 2007. – 20 с.
3. Закон України “Про охорону дитинства” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/2402-14
4. Кравченко Т. Теоретико-методичні засади соціалізації дітей шкільного віку: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.07 / Т. Кравченко – К., 2010. – 41 с.
5. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf
6. Сивкова Г. Социальная компетентность / Г. Сивкова // Вакансия. – 2001. – № 13. – С. 15
7. Смагіна Т. Поняття та структура соціальної компетентності учнів як наукова проблема / Т. Смагіна // Вісник Житомирського державного університету. Педагогічні науки. – Випуск 50. – 2010. – С. 138–142.
8. Шахрай В. Критерії та показники визначення сформованості соціальної компетентності особистості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/15/statti/shahray.htm

The article outlines the problem of social development of junior pupils. The meaning of term “social competence”, structure of social competence. The features of the age aspects of forming personality’s. The research of interaction between teachers with parents. The main principles and rules of such cooperation on partnership base are analyzed.

Key words: socialization, social competence, cooperation, educational environment, partnership, mutual understanding.

УДК 371.382:372.3

ББК 74.100.585.2

Людмила Мацук

ВПЛИВ СЮЖЕТНО-РОЛЬОВИХ ІГОР НА МІЖОСОБИСТІСНЕ СПІЛКУВАННЯ 4–5-РІЧНИХ ДІТЕЙ

У статті охарактеризовано вплив сюжетно-рольових ігор на міжособистісне спілкування дітей 4–5 року життя. Окреслено, що потреба у спілкуванні інтенсивно формується саме в дошкільні роки. Відповідно ефективність навчання зростає, коли

дитина перебуває в умовах, наближених до реальних. У дошкільному дитинстві – це ігрова діяльність, яка будується з опорою на мотиваційну сферу дитячої особистості.

Ключові слова: гра, ігрова діяльність, культура мовлення, спілкування, міжособистісне спілкування, сюжетно-рольова гра.

Постановка проблеми. Наприкінці ХХ століття зміни мовних пріоритетів, суспільної й освітянської парадигми у незалежній державі зумовили необхідність всебічного та ґрунтовного дослідження проблеми навчання державної мови всіх громадян України. Отже, в системі освіти передбачається планомірний процес утвердження державності української мови в навчально-виховних закладах, що забезпечує право й обов'язок оволодіння нею на рівні державних стандартів [3].

Сучасний етап розвитку освіти характеризується об'єднанням наукових пошуків у напрямі поглибленого вивчення загального, психічного і, зокрема, мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку з урахуванням індивідуальних, вікових та психофізіологічних особливостей, а також потенційних можливостей кожної дитини. Таким чином, одним із основних засобів передачі та засвоєння досвіду, формування особистості дитини є мовленнєве спілкування. У спілкуванні з дорослими та однолітками дитина пізнає навколишній світ, вчиться сприймати й розуміти його, опановує мовлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У дослідженнях відомих психологів та педагогів Л.Виготського, О.Запорожця, М.Лісіної, А.Богущ, Н.Гавриш, К.Крутій та ін. учених зазначено, що спілкування – життєво важлива соціальна потреба дитини і впливовий фактор її психічного розвитку.

Формулювання цілей статті. Мета статті – на основі аналізу джерелознавчих матеріалів окреслити проблему впливу сюжетно-рольових ігор на міжособистісне спілкування дітей 4–5 року життя.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Спілкування розглядається як комунікативна діяльність, а мовлення – засіб її здійснення; взаємодія людей, у процесі якої вони обмінюються інформацією, щоб встановити стосунки й об'єднати зусилля для досягнення спільного результату; одна із сторін цілісної діяльності дитини, яка визначається особливостями цієї діяльності, і є лише одним з аспектів спільної діяльності учасників. У дітей дошкільного віку надзвичайно велика потреба у спілкуванні, яка інтенсивно формується саме в дошкільні роки. Мовленнєва діяльність дітей дошкільного віку складається з різноманітних видів говоріння (відтворююча чи творча розповідь, переказ, запитання, відповіді, розмова (стимульована й нестимульована), бесіда, слухання тощо. Предметом будь-якого виду говоріння є думка, викладена в тексті, а результатом – саме мовленнєве повідомлення, текст.

Зокрема в Базовому компоненті мовленнєвого розвитку знань, умінь і навичок дитини зазначено, що кінцевим результатом розвитку мови на етапі дошкільного дитинства є культура усного мовлення [2].

Культура усного мовлення – це вміння правильно говорити, добирати мовно-виражальні засоби відповідно до мети та ситуації спілкування, це система вимог стосовно вживання мови в мовленнєвій діяльності. Культура рідної мови має як соціальне, так і національне значення: вона забезпечує високий рівень мовленнєвого спілкування, облагороджує стосунки між людьми, сприяє підвищенню загальної культури особистості та суспільства загалом; через культуру мовлення відбувається культивування самої мови, її удосконалення [5].

Мовлення, як і будь-яка інша діяльність, починається з мотиву, бажання щось повідомити. Воно підпорядковане певній меті; мотив і мета визначають майбутнє висловлювання, його зміст, думку, яка пізніше буде виражена в словах (Л.Виготський, О.Леонтьєв та ін.). Сукупність соціальних, психологічних і педагогічних чинників дає змогу вже в дошкільному віці вважати дитину не лише об'єктом, а й суб'єктом мовленнєвої діяльності. Рушійною силою розвитку особистості є система особистісних взаємин і провідний вид діяльності, які взаємопов'язані між собою.

Однак для формування культури мовленнєвого спілкування замало лише навчально-мовленнєвої діяльності. Тут важливо передбачити завдання з виховання культури мовленнєвого спілкування в різних видах діяльності, зокрема ігровій. Окрім того, ефективність навчання зростає, коли дитина перебуває в умовах, наближених до реальних, коли задовільнено потребу в спілкуванні. Ігрова діяльність сприяє мовленнєвому розвитку дітей, оскільки у дітей 4–5р.ж. вона будується з опорою на мотиваційну сферу дитячої особистості.

Відповідно, гра – це спонтанна, природжена, повна радості своєрідна діяльність дитини, яка відбувається не заради зовнішньої мети, а для власного задоволення, для елементарної дії. У грі дитина живе, здійснює свої бажання, свої потреби, нейтралізує свої емоційні конфлікти. Учасники гри вчаться думати, працювати, творити, набувають досвід, який допоможе в різних життєвих ситуаціях [4].

Саме у грі формується і розвивається міжособистісне спілкування, яке істотно впливає на формування усного мовлення дошкільників. Спілкування з дорослим – основне джерело формування мовленнєвих умінь та навичок. Наступною ланкою практичного засвоєння дітьми навичок мовлення є міжособистісне спілкування з однолітками. Організація змістовного міжособистісного спілкування на двох рівнях: педагог – діти, діти – діти допомагає виявити невикористані резерви педагогічного процесу і збагатити арсенал засобів міжособистісного спілкування старших дошкільників в організації ігрової діяльності, зокрема в сюжетно-рольовій грі.

Сюжетно-рольова гра – це своєрідний, властивий дошкільному віку спосіб засвоєння суспільного досвіду; своєрідна форма спільного життя дітей з дорослими; це діяльність, у якій діти, виконуючи ролі і створюючи ігрову ситуацію, моделюють діяльність дорослих – її мета, мотиви, завдання і норми взаємин, які існують між людьми (Д.Ельконін).

Мотиви дитячої гри соціальні, а загальний мотив – прагнення дитини до суспільного життя з дорослим. Це прагнення дотичне, з одного боку, з невідповідністю дитини до його здійснення, з іншого – зі зростаючою самостійністю дітей. Протиріччя, що виникають, вирішуються в сюжетно-рольовій грі: в ній дитина, виконуючи роль дорослого, відтворює його життя, діяльність, стосунки. Звідси основний мотив гри для дітей старшого дошкільного віку – відтворення стосунків, в які вступають один з одним дорослі. Сюжетно-рольова гра дає змогу відтворити в активній наочно-дійовій формі сфери дійсності, що виходить за межі особистої практики дитини.

У ході ігор діти мають можливість діяти, конкретні дії викликають мовленнєву активність дошкільника, що й сприяє розвитку гри. Свої дії 4–5-ти річні діти супроводжують словами-зверненнями до однолітків, які їх чують і дають відповідь. У висловлюваннях діти планують свою діяльність, послідовність майбутніх дій. Саме в сюжетно-рольовій грі дошкільників відбувається перехід від ситуативних висловлювань до позаситуативних без опори на предмети і дії з ними.

Висловлювання дітей хоч і опираються на конкретні предмети, часто ніякого відношення до цих предметів не мають. Дитина може вільно оперувати образами предмета в той час, коли самого предмета немає, тобто дитина в плані уяви чи образного мислення невимушено об'єднує уявлення, вводить нові комбінації образів. Жива уява, характерна для будь-якої творчої діяльності, проявляється у створенні ігрового задуму, побудові сюжету гри, відборі зображувальних засобів, матеріалу, іграшок тощо[4].

Між мовленням і грою, як провідним видом діяльності дошкільника, існує двосторонній зв'язок. З однієї сторони, мовлення розвивається й активізується в грі, а з іншої – сама гра розвивається з розвитком мовлення. Дитина позначає свої дії словом, так осмислюючи їх; словом вона користується, щоб доповнити дії, висловити свої думки і почуття.

Думки та знання про зображені явища дитина виражає у висловлюваннях, що свідчить про перехід від конкретного предмета до думки про нього, яка виражається за допомогою мовлення. Уявна ситуація гри постійно впливає на розвиток розумової діяльності дошкільника. Так, у той момент, коли дитина дає предметну назву і діє з цим предметом, вона здійснює перехід від плану реальної дії до плану розумових дій. Спочатку це можливо тільки з опорою на предмет (іграшку). Поступово в грі виникає особливий план розумових дій, який безпосередньо співпадає з планом практичних дій.

Під час гри діти не лише маніпулюють іграшками, вони завжди пояснюють, що саме роблять. Пояснення надають новий зміст предметам і діям. Мовлення, яке пояснює гру, завжди комусь адресоване, без домовленості та взаємного розуміння ігрова ситуація розпадається. У грі за допомогою уяви відбувається комбінування наявних знань. Реальні уявлення поєднуються з вигадкою, фантазією, створюються перехідні форми від реальної, фактичної дії з предметами до роздумів про них. У грі знання дітей, сформовані в наочному плані, переводяться в мовленнєвий, а отже, узагальнюються. Сюжетно-рольова гра створює умови, в процесі яких слід пояснювати, переконувати, доводити, розмірковувати, що краще стимулює дітей на зв'язне усне висловлювання.

Ефективність формування мовлення дошкільників у грі залежить від єдності словесних і несловесних компонентів мовленнєвої діяльності: правильне мовлення повинно базуватися на емоційно забарвленій міміці, влучній жестикуляції, ігровій рухливості. Наявність у грі предметно-ігрової обстановки, атрибутів, яскравих ігрових персонажів посилюють емоційний вплив на дітей. Поєднання навчальної інформації з емоційним забарвленням, її сприйняття викликає активну розумову діяльність дітей і створює умови глибокого та міцного засвоєння знань за рахунок довольної уваги. У грі діти вчаться словом захопити слухача, викликати відповідні переживання. Імітаційні рухи в грі допомагають подолати сором'язливість, навчитись влучно та різноманітно характеризувати дії, за якими спостерігають та які здійснюють. Вважається, що в момент, коли дитина за допомогою імітаційних рухів намагається створити образ, мобілізується її фантазія, уява, пам'ять, мислення та мовлення.

Однією із важливих особливостей і специфічним засобом гри є її зміст. Сюжетно-рольова гра, як форма організації життя дитини (О.Усова), переважно черпає свій зміст із повсякденного життя дітей, яке є джерелом розвитку гри. Отже, зміст гри – активне творче відображення в свідомості дитини її реального досвіду, безпосереднього знайомства з навколишнім світом. Мовленнєве спілкування в грі з

приводу змісту стає більш тривалим, ніж на заняттях, завдяки тому, що воно ґрунтується на виразних засобах гри і збагачується почуттями, які виникають у процесі гри.

Для сюжетно-рольової гри характерним є спілкування дітей з вихователем, як основним провідником мовленнєвої культури, від якого залежить сама організація змістовного дитячого спілкування. Вступаючи в ігрову взаємодію, педагог може керувати мовленнєвим розвитком дітей, оскільки він намагається поставити дитину в такі умови, які стимулюватимуть її до пошуку повних і влучних форм висловлювання.

Важливою умовою спілкування вихователя з дітьми в сюжетно-рольовій грі є дотримання принципу випереджаючої ініціативи дорослого. Він не просто демонструє зразки спілкування, робить їх привабливими і необхідними для самої дитини, але й виконує роль і організатора, і учасника. Цінність такого спілкування полягає в тому, що діти вчаться орієнтуватись на партнера, відчують радість від спільної діяльності, створюють вільне активно-позитивне ставлення до вихователя. У зв'язку з тим, що сюжетно-рольова гра є самостійною дитячою діяльністю, а дошкільник розвивається за умови свободи гравців і невимушеності спілкування з оточуючими, доцільним є встановлення ігрових стосунків між педагогом і дітьми. Цього досягають за допомогою таких прийомів, як епізодичне прийняття дорослим на себе однієї з ролей; висловлювання педагога, пов'язані за змістом із ігровою ситуацією; звернення до дітей умовно, через роль; включення дитини в самостійний пошук інформації; бесіди з досвіду; незакінчені розповіді; епізодична розгорнута драматизація; зразки спілкування; ігрові ситуації тощо.

Проблемні запитання вихователя як репліки, думки вголос служать для дітей мовленнєвим зразком, стимулюють нескладні висловлювання та складні відповіді. Створення проблемної ситуації – один із прийомів привернення уваги дітей та активізації їхнього мислення і мовлення. Ситуація, за якої діти гостро відчують нестачу знань, створює у них емоційно-пізнавальне ставлення до матеріалу, який пропонує вихователь. Моделювання мовленнєвих та ігрових ситуацій, створення певних умов, в яких є необхідність мовленнєвого спілкування, сприяє формуванню зв'язного мовлення дітей у грі. Спілкування з дорослим у ході гри є важливим шляхом передачі різноманітних знань, способів дії, моральних норм тощо у формі висловлювань, які будуть слугувати дитині мовленнєвим зразком для формування міжособистісного спілкування.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Таким чином, сюжетно-рольова гра дає можливість дітям брати участь у справах дорослого та сприяє активізації контактів дітей один з одним, які супроводжуються складними розгорнутими висловлюваннями. Діти в спілкуванні один з одним і дорослим у грі засвоюють навички соціально-стандартизованого мовлення, мовлення промовленого “для інших”, тобто орієнтованого на співрозмовника.

1. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови: Підручник / За ред. А.М. Богуш. – К. : Вища шк., 2007. – 524 с.
2. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні: Науково-методичний посібник / Наук. ред. О.Л. Кононко. – К. : Ред. журн. “Дошкільне виховання”, 2003.
3. Кремінь В.Г. Освіта і наука України: шляхи модернізації (факти, роздуми, перспективи) / В.Г. Кремінь. – К. : Грамота, 2003. – 216 с.
4. Лисенко Н.В., Кирста Н.Р. Педагогіка українського дошкільця: У 3-х частинах. – Ч. 2: Навч. посібник / За ред. Н.В. Лисенко. – К. : Видавничий Дім “Слово”, 2010. – 360 с.

5. Пасинюк В.Г. Основи культури мовлення. Навч. посібник /В.Г. Пасинюк. – К. : Видавництво “Центр учбової літератури”, 2012. – 184 с.

The article describes the impact of subject-role games on interpersonal communication of 4–5-year-old children. It is outlined that need to communicate forms intensively in preschool years. Accordingly learning efficiency increases when the child is in conditions close to real. In preschool childhood it is a play activity, which is built with support on the motivational sphere of children’s personality.

Key words: *game, game activity, speech culture, communication, interpersonal communication, subject-role game.*

УДК 371.5
ББК 18

Іванна Парфанович

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОФІЛАКТИКИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІВЧАТ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ

Методологічними підходами системи профілактики девіантної поведінки дівчат загальноосвітніх шкіл визначено гендерний, особистісно-орієнтований, системний, синергетичний, охоронно-захисний, між секторально-відомчий, які забезпечуються на різних рівнях профілактики. Методологічними підходами комплексно охоплено розробку, реалізацію і аналіз системи профілактики девіантної поведінки дівчат загальноосвітніх шкіл. Такі підходи втілюються у практику, якщо враховано реалії соціалізації дівчат у різних сферах та проблема розглядається з соціально-педагогічної позиції.

Ключові слова: *дівчата загальноосвітніх шкіл, девіантна поведінка, профілактика, методологічні підходи.*

Актуальність теми. Підвищення соціальних ризиків відображається на зниженні фізичного, психічного, духовного здоров’я населення. У зв’язку із статевими і гендерними особливостями це особливо відчутно щодо осіб жіночої статі, найуразливішими з яких є дівчата, що супроводжується недоліками гендерної ідентифікації, зміщеннями у соціалізації, набуттям негативного досвіду поведінки. Недосконалість профілактики девіантної поведінки зумовлює недостатній рівень сформованості відповідального ставлення дівчат до соціальних норм. З огляду на сьогоденну актуальність проблеми, підхід до профілактики девіантної поведінки дівчат вимагає перегляду й удосконалення.

Сучасна профілактика девіантної поведінки дівчат – це складна система, що характеризується особливостями змісту, ієрархією структурних компонентів. Досліджено підходи до педагогічної профілактики девіантної поведінки. Аналіз категорії “профілактика” дає змогу обґрунтувати власне її тлумачення у розробці методології дослідження.

М. Фіцула визначає місце профілактики поведінкових відхилень у виховному процесі школи: “У виховній роботі з неповнолітніми велике значення має її спрямування на попередження появи відхилень у поведінці, тобто профілактика. Разом з тим, загальновиховна робота адресована всьому колективу даного віку, що навчаються в школі, у той час як діяльність із ранньої профілактики має спеціальних адресатів. До них відносяться: а) неповнолітні з відхиленнями в поведінці;